

NAGY RÉKA

SZABÓ MIKLÓS (1907–1982) KÖLTŐI SZEREPÉRTELMEZÉSE ÉS INTEGRÁCIÓS KÍSÉRLETEI A SZOCIALIZMUS IDŐSZAKÁBAN

KÖLTŐI SZEREPÉRTELMEZÉS, AZ ÍRÓK TÁRSADALMI FELADATA ÉS A VERSÍRÁS

Az amatőr költészet sajátosságait vizsgáló Aude Mouaci fogalmazza meg, hogy a versírás, az írás sajátos formájaként, az írás tapasztalata és a vers társadalmi reprezentációi közötti interakcióban születik (Mouaci 2001: 320). A versírás gyakorlása tehát nem független azoktól a reprezentációktól, amelyek a költőszerepre vonatkoznak. A versírást alternatív módon gyakorló alkotók szövegeiben, önértelmezésében is tetten érhetők ezek a reprezentációk. Annak függvényében, hogy egy személy hogyan nevezi meg verseit, saját versírással összefüggő tevékenységét, hivatkozik-e a költők közösségére, s ha igen, mely szerzőkre, versei milyen befogadói kört szólítanak meg, Aude Mouaci különböző költőtípusokat azonosított be, jelezve, hogy amatőr költő és költő között nincs éles határ, a költővé válás egy folyamat eredménye (Mouaci 2001: 221–248, 249–287, 321–324). Egy személy életén belül is változó versírási gyakorlat állomásait tehát egyrészt az önmeghatározás szempontjai (az önmeghatározás fogalmai, a versek megnevezése, irodalmi hivatkozások megléte vagy hiánya, társadalmi aspirációk kifejezése), másrészt a versek társadalmi integrációja, használata (a versek létezési módja, a nyilvánosság szintje, legitimizációs szándék megléte vagy hiánya) jelzik. Ezen szempontok alapján különíti el az *amatőr költőt* (*le poète amateur*), a *félpublikus* (*le poète semi-public*) és a *publikus költőt* (*le poète public*) kategóriákat (Mouaci 2001: 284–287).

A továbbiakban a családi, felekezeti, lokális közösség kiemelkedő alkalmainak vers iránti igényét kielégítő specialista esetben követem nyomon a fentebb jelzett szempontokat. Melyek a személy költői szerepvállalásnak sajátosságai,

mely fogalmakkal nevezi meg versírással összefüggő tevékenységét, hivatkozik-e az irodalom képviselőire, miként gondolkodik a költők társadalmi feladatáról, magáról a versírásról?

Az önmagát autobiográfiájában parasztköltőként megnevező Szabó Miklós életművében megőrződtek annak lenyomatai, hogy hogyan gondolkodott az írók, költők társadalmi szerepéről, s ehhez mérten hogyan értelmezte saját versírói tevékenységét. Témaválasztásai, közösségi szereplései, a versek megírásának háttérében dolgozó motivációk is beszélnek minderről, de legtisztábban azokban a szövegekben ragadható meg az irodalomról, annak képviselőiről, társadalmi szerepükről kialakított állásfoglalása, amelyekben írók, költők évfordulójára emlékezett meg. Időrendi sorrendben a következő személyek munkásságát értékelte verseiben: vitéz Somogyvári Gyula (1959), Arany János (1967), Szabédi László (1969), Ady Endre (1969), Petőfi Sándor (1970), Móricz Zsigmond (1970), Mikszáth Kálmán (1970), Jókai Mór (1970), Tóth Kálmán (1975). Az évfordulók apropóján írott versek alapján kijelenthető, hogy Szabó Miklós szerint az irodalom képviselőinek elsődleges feladatát a nemzet szolgálata jelenti. E küldetés betöltésének minősége dönti el, hogy ki örvendhet társadalmi megbecsülésnek, ki érdemli meg, hogy megemlékezzenek munkásságáról. Somogyvári Gyula érdemét a nemzet szolgálata jelentette. Virrasztott a nemzet felett, amikor azt megcsonkították. A nemzet mártírja. Szabédi László az erdélyi magyarság költője. Ady Endre „égő meteor”, „ugartörő”, látunk, a múlt tanulságának megfogalmazója. Petőfi Sándor szabadságharcos, a haza szolgálója, a nemzet szabadságának féltője. Tóth Kálmán a márciusi ifjak tagjaként, történelmi verseivel érdemelte ki dicséretét. Értelmezésében, a nemzet szolgálata mellett, a parasztság képviselője és szolgálata szintén az író/költő feladatkörének része. Arany János „fajtája” büszkesége. Ahogy Petőfi Sándor költészetét, úgy Aranyét is a népköltészethez sorolta. Móricz Zsigmond szintén tollal harcolt a parasztságért. Szabó Miklósnak ebben a viszonyulásában tetten érhető az a népi költőkre jellemző sajátosság, amelyre Keszeg Vilmos mutatott rá, s melynek értelmében a népi költészet verseszményét a népiesség korából kölcsönzi (Keszeg V. 2008: 261). A közéleti szerepvállalás, a nemzet, azon belül a parasztság szolgálata – értelmezésében – az irodalmi tevékenység részét jelentette. A vátesz költőszerep melletti állásfoglalása legtisztábban az Ézsaiás próféta 62. része alapján készült *Magyar prófécia* című versében érhető tetten. Ebben az írásában – ahogy a magyar irodalom képviselőiről megemlékező verseiben is – a nemzetszolgáló irodalomszemlélet olyan popularizált normákat jelenik meg, amelyet egy autodidakta költő szerepértelmezése során önmagára vonatkozathat. A rendszerint veszélyhelyzetben működésbe lépő paraklétoszi szerephagyomány (Dávidházi 1998: 102–122) a II. világháború időszakában nemzetéért aggódó parasztköltő kéziratos versében is újraéledt.

*Azért én e népért mindenre kész vagyok,
Isten törvénye előtt mint Mózes így szólok:
E keménynyakú nép sok bűnt cselekedett,
S ha meg nem bocsájtod, törölj el engemet!* (SzM: Vadgyümölcsök I. 80.)

Szabó Miklós önmagát *költőként, parasztköltőként, versfaragóként* nevezte meg. A váltakozó megnevezések arra utalnak, hogy ismert volt számára egy olyan társadalmi szerep, amelybe elhelyezhette saját írástevékenységét. A *státuszát* tekintve földműves ember egyik *szerepkörének* sajátos jegyét a versírás jelentette.¹ Megélhetését a gazdálkodásra építő, később kollektí-

1 A *státusz* és a *szerepkör* fogalmak megkülönböztetését az irodalomtörténetben *mesterkedő költő*-ként kanonizált Gyöngyössi János irodalmi munkásságának társadalomtörténeti feldolgozását elvégző munkájában Keszeg Anna használta. A fogalmakat az általa használt értelemben veszem át. A *társadalmi státusz* arra a cselekvési területre vonatkozik, Gyöngyössi esetében a lelkeszi feladatkörre, amely a személy megélhetését biztosítja, identitásának központi eleme. A *szerepkör* azokat a tevékenységi formákat fedli le, amelyek időlegesen vannak jelen egy személy mindennapjaiban. (Keszeg A. 2011: 31–32.)

vistaként biztosító ember életében az írással összefüggő szerepkörök (költő, helytörténetíró) jelenléte erőteljesnek mutatkozott. Míg az értelmiségi foglalkozást űzők (lelkész, tanító, jegyző) esetében a költői, írói szerepvállalás társadalmi megítélése nem egyértelműen elutasító, addig a verset, helytörténetet író gazdálkodó alakja már több ellentmondást generálhat abból adódóan, hogy társadalmi státusza nem kívánja meg az olvasás és az írás intenzív gyakorlását. A társadalmi elvárással szemben azonban az értelmiségi, irodalmi tevékenységet felvállaló és megélt földműves alakja nem idegen sajátja kultúránknak. Szabó Miklós parasztköltő elődei, kortársai és e hagyomány folytatói tettek/tesznek tanúságot emellett. A parasztköltői szerepkör megélése mindennek ellenére nem mentes az ellentmondásoktól. Szabó Miklós is érzékelt nem szokványos szerepkörének ingatagságát, támadhatóságát. A *parasztköltő, versfaragó* önmegnevezés egyfajta védekezési formát jelenthetett az indokolt támadásokkal szemben. Írásgyakorlatának folyamatos igazolását tudatosított hátrányhelyzete indokolta. Társadalmi státusza, végzettsége, a mesterségbeli tudás hiánya megkérdőjelezték írástevékenységét. Ebből adódóan szükségesnek érezte nem szokványos szerepkörének magyarázatát. Versírásának hátterében egyrészt szűkebb közössége versek iránti igénye, másrészt személyes motivációk álltak. Élete során több olyan eseményen vett részt, amelyek szintén igényelték a feldolgozást. Költészetének legjellemzőbb sajátosságát az események megörökítése jelentette, ahogy azt több esetben is megfogalmazta. Versírásra „az élet mozija” indította [*Lehet, hogy hazudok* (1943)]. 1957-ben, *Horgászás* című verse a legkifejezőbb ebben a vonatkozásban. Önmagát „az élet vizében” horgászó személyként jelenítette meg. Versei halak, az események reprezentációi.

Az események versben történő megörökítésére születésekor kapott talentuma birtokában érezte feljogosítva magát. A *költő* önmegnevezést később *versfaragóra* javító *Lehet, hogy hazudok* (1943) című versében annak adott hangot, hogy Istentől kapta felhatalmazását a versírásra.

*Mit tehettek róla, hogy [én költő] versfaragó lettem,
Hisz nem pályáztam rá sohasem én,
Csak elfogadtam, mit születésemkor
A teremtó Isten lehelt belém.* (SzM: Vadgyümölcsök I. 69.)

Szabó Miklós esetében is beazonosítható az ihlet-mitoszának továbbélése és újraértelmezése, ahogy ennek jelenlétét Aude Mouaci a francia amatőr költőket vizsgáló munkájában szintén igazolta. A versírást meghatározó külső erő jelenlétét, az erre történő hivatkozást a 19. századtól azonosította. Az ihlet-mitosza arra szolgált, hogy társadalmilag igazolja a versírás gyakorlását. A romantika ideológiájának értelmében a költő kiválasztott, esetében a versírás természetfeletti és kontrolálhatatlan szükségszerűség. A 20. századi francia amatőr költők a versírás tapasztalatát a romantika korához kötött fogalmakkal fejezték ki, kiegészítve a szabadidő tevékeny felhasználásával összefüggő fogalmakkal. (Mouaci 2001: 179–220, 320–321.) Míg a francia amatőr költők a természetfeletti erőt a pszichoanalízis és a szürrealizmus vulgarizált fogalomkészletével nevezték meg, addig Szabó Miklós keresztény világnézeti elemeket mozgósított. Számára a versírás képessége isteni adottság, talentum, amelynek kamatoztatása személyes kötelessége, egyfajta küldetés.

Környezete azonban nem tekintette isteni rendelésnek az általa megélt költőszerepet, annak ellenére, hogy alkalomadtán igényt formáltak verseire. Az alkalmi szereplések sikereinek nyoma megőrződött a versek felhasználására vonatkozó bejegyzésekben, a versek elszórt utalásaiban. A már többször idézett, parasztköltői szerepvállalásának korai szakaszában, 1943-ban Szilágysomlyón írt *Lehet, hogy hazudok* című versében jegyezte le, hogy az elismerések versírásra sarkallják. „Ők” mondják róla, hogy „született őstehetség.” (SzM: Vadgyümölcsök I. 70.) Megerősítésként szolgálhatott egykori óvónőjének, Porcsalmi Iloná-

nak az az üdvözlője is, amelyben elismerte tehetségét. A verseit használó kisközösség és a helyi értelmiség irányából érkező elismerések mellett nem volt híján a nem szokványos feladatvállalásával összefüggő megvetésnek, gúnynak sem. A fent hivatkozott versében fogalmazta meg, hogy nem kíváncsiak verseire, s ha mégis akadt érdeklődő, azt kinevetik: *a bolond költővel áll szóba.* (SzM: Vadgyümölcsök I. 69.)

Publikációs kísérletei is rendre megbuktak. Az első kudarca minden valószínűség szerint a *kis magyar világhoz* kötődött, ahhoz a regionális életvilághoz, amely nagy teret engedett a történelmi fordulattal összefüggő érzelmek megszólaltatásának, a hazaszeretet, magyarság kifejezésének. A szerkesztősegeket elárasztó versek sodrának azonban határt kellett szabni. Míg az 1942-es szilágybagosi országzászló avatásra írott versének részletét közölte a *Szilágyosmlyó*, addig további írásait elutasíthatta.

A költők és a saját versírói gyakorlatának megvetett voltára *Az ősi átok* (1977) című versében keresett és talált magyarázatot. Naív költészetelmélet fogalmazódott meg ebben az írásában a maga minden bájával felvértezve. A gondolatársítások rendkívül szokatlan volta jelenti ennek az alkotásának az érdemét. A versírás gyötrelmeit az első bűneset következményeinek sorába illesztette. A paradicsomban elhangzott ítélet értelmében a verejtékes munka és a fájdalmas szülés mint az engedetlenség következményei a versírásra is kiterjedtek.

*Verejtékezve hozd ki verssoraidat,
Én – mint versfaragó – ezt így fogalmaznám.*

*Ez az ősi átok mindenkire kihat:
Híres költők, avagy fűzfapoétákra.
Bárha a „szabad vers” újabban a divat,
Nehéz nyögésekkel hozzuk a világra.* (SzM: Vadgyümölcsök II. 229.)

Az idézett részletek láthatóvá teszik a gazdálkodó életformát megélt földműves és a versírást gyakorló költő feladatkörének kontaminációjából felépülő sajátos poétikát, melynek elméleti elgondolásait is lefektették a versírást, a költő feladatkörét tematizáló írások. Martin Lyons a munkásírók irodalmi kultúráját vizsgáló tanulmányának következtetésében egy intermedialis kultúra részeként határozta meg az autodidakta írók és munkásságuk pozícióját a magaskultúra és a munkáskultúra között (Lyons 2001: 946). A Szabó Miklós által is képviselt intermedialis kultúra az egyén kultúraalakító hatását teszi megragadhatóvá. Az individuum rendelkezhet azzal a szabadsággal, hogy a számára elérhető elemekből új, sajátos világot teremtsen. A 20. század egy szilágybágy településén egy gazdálkodó ember megalkothatott egy magyar nyelvű kéziratot életművet, gondolkodhatott a költők társadalmi feladatáról, a versírás gyakorlatáról, a történelemtől, saját helyéről a világban, közvetíthetett olvasás által megszerzett és individualizált tartalmakat szűkebb közössége irányába.

SZEREPLÉSI LEHETŐSÉGEK ÉS INTEGRÁCIÓS KÍSÉRLETEK A SZOCIALIZMUSBAN

A szocializmus időszakának külsőségeiben megmutatkozó munkás- és parasztkultusza, viszonylagos nyitottságot teremtett az amatőr tevékenységek, köztük a parasztköltők és munkásköltők számára. Szabó Miklós érzelte korának népi költőkkel szemben megnyilvánuló

fokozott érdeklődést. A hat elemít végzett, szegényparaszti sorból induló nagyszalontai Gábor Ferenc verseinek gyűjteményében megőrzött kivágásai, valamint szintén az *Utunkban* megjelent és az irattárában megőrzött cikk Lakatos Demeter csángó költőről,² jelzik az általa is tudatosított jelenséget. Az irodalmi lapból megismert paraszti kötődésű versírók szövegeit olvasva ő is, további alkotókkal együtt, annak az illúzióknak a hatalmába került, hogy a lap saját szerzeményeinek is nyilvánosságot teremthet. Ezt a reményét megerősíthették a kor ideológiája által meghatározott helyi és regionális rendezvényeken elért sikerei.

A kötelezően megtartandó kulturális események, különösen kis településeken, igényt formáltak a versírás helyi specialistáinak szerepeltetésére. Szilágybagoson 1964. augusztus 23-án avatták fel az új kultúrotthonot. Az ünnepségen Szabó Miklós *Kultúrház avatásra* című szerzeményét szavalta.

A Szilágybagosi kultúrház (mely épült 1960-tól 1964-ig) Felavatási Ünnepélyére írtam: Szilágybagos 1963. Jul. 20. A falavatási ünnepélyen elszavaltam a kultúrházban 1964. Augusztus 23-án. (ez volt az első szavalás az új kultúrházban) (SzM: Vadgyümölcsök II. 75.)

A vers a korszak bejáratott frázisait (felébredt a falu százados álmából, maradiság leple, művelődés, mérőföldes léptek, a múlt hiányai, életszínvonal, az idő sodrása, kultúrforradalom, a tudomány fáklyája, babona árnya, a múlt tévedési) mozgósítva üdvözölte a forradalmi változásokat. A szöveg nyelvi világa arra utal, hogy szerzőjük ismerte a korszak nyilvános beszédének szabályait, és tudta ezeket alkalmazni.

1965. október 31-én az új kultúrotthonban ünnepelték a falu villamosítását. Szabó Miklós *Kigyúlt a fény* című versével üdvözölte a *technikai forradalmat*. Ebben az évben még két alkalommal szavalta e költeményét kultúrversenyeken. 1965. november 28-án Varsolcon (Várşolt, Románia), 1965. december 12-én pedig ismét Bagoson. Ezeknek a szerepléseinek a sajtóban is megőrződött a lenyomata. A *Fáklya* 1965. december 28-ai számában Papp Béla Miklós bácsi szórakozása címmel ismertette a bagosi parasztköltő munkásságát. A beszélgetésre a bagosi községi könyvtárban került sor a vetélkedő bagosi fordulójának kezdete előtt. A cikk szerzője utalt arra, hogy először a varsolci kultúrvetélkedőn hallott Szabó Miklósról, aki nem átlagos olvasási gyakorlatával és versírásával emelkedett ki társai közül. Megemlítette, hogy már tíz éve rendszeres előfizetője az *Utunknak*. Verseit nem irodalmi szempontból ítélte értékesnek, hanem a tartalmas szórakozás, szabadidő-felhasználás szempontjából. A versenyen a „szavalás, művészi felolvasás” versenyszámban képviselte faluját. A riport készítője szereplését is megörökítette.

„Nemsokára a színpadon látom. Átéltén szavalja a *Kigyúlt a fény* című versét. A teremben néma csend. Mindenki szeretettel és tisztelettel hallgatja. Meg is érdemli.” (*Fáklya*. 1965. december 28. 2.)

A *Falvak Dolgozó Népe* 1978. április 30-ai számában ismételen sajtónyilvánosságot kapott Szabó Miklós olvasás- és írástevékenysége. Zágoni Attila *A bagosi krónikás* című írásában ismertette személyét a *Neves névtelenek* című rovatban. A *Vadgyümölcsök* kéziratossá verskötetének ismertetését követően hosszabban kitért olvasási szokásának bemutatására. Költészetének érdemét közösségi használatában, a közéleti problémák megszólaltatásában jelölte meg. Különösen a szocializmus ideológiája szempontjából értékelendő verseket emelte ki.

2 Az *Egy szabófalvi csángó költő* című cikk az *Utunk* 1956. december 1-jei számában jelent meg. A Lakatos Demetert (1911–1977) ismertető Faragó József idéz a verseit beküldő szerző leveléből: „Vettem észre, hogy a kommunista párt pártolja a kultúrt, például mind ingemet is, ozírt húsz év után nekikeztem írni csángó verseket; kípzelem, hogy szükség lesz vogyecerrájuk is.” (4. o.)

1967. november 18-án a marosvásárhelyi Székely Népi Együttes vendégszerepelt Szilágybagoson. A falu és a város találkozásának háttérében a kórus karvezetőjének, Birtalan Józsefnek bagosi származása munkált. A vendégeket Szabó Miklós verssel köszöntötte. A köszöntő megírásának és elhangzásának körülményeire a következő bejegyzés utal:

Az előadás a zsúfolásig megtelt teremben lett megtartva mind a két esetben (18 és 22.én este) A 18.án megtartott műsor végeztével elszavaltam, ill. felolvastam a nagyszámú közönség előtt, amely hatalmas tetszést és jóérzéseket váltott ki és többen elkérték a versnek egy-egy példányát is, elsősorban Birtalan József. Írtam: egy pár nappal a szereplés előtt. (SzM: Vadgyümölcsök II. 105.)

A szűkebb régiónál szélesebb nyilvánosságot biztosító szereplésre 1979. április 9-én adódott lehetősége, amikor a RTV magyaradásában közvetítették versmondását. Az *Én falum, Horgászás, Magasságom* és *A szilágybagosi hővíz forrásról* című verseit szavalta. Az utóbbi iránti érdeklődés nem véletlenszerű, hiszen ebben az időszakban népszerű fürdőhely működött a falu határában. 1974-ben írt élettörténetéhez Szabó Miklós utólagosan illesztette ennek a kiemelkedő eseménynek a feljegyzését.

Utóirat: 1979 Ápr. 1. én, a Birtalan József közbenjárására lejött a Bukaresti Televízió néhány munkatársa – Józsa Erikával az élen – és kimentünk a kertünk végébe és ott lefilmezték néhány versemmel együtt. Rá kilenc napra, azaz Ápr. 9-én a minden hétfői magyar adásban, le is közvetítettek 4 versemmel, amely nemcsak itt Bagoson, hanem szerte az egész országban látható volt, és itt Bagoson pedig nagyon széleskörű jó érzést váltott ki! (SzM: Önéletrajz 1974)

Tévébéli szereplésének visszhangját jelzi az a kimutatás, amelyet a *Vadgyümölcsök II.* kéziratos verskötet őrzött meg *Akik siettek üdvözölni és gratulálni élőszóval és levélben a túl oldalon* közölt *T.V.-ben szereplésem alkalmából 1979. április 9-én, sorrendben, ahogy jelentkeztek* címmel. 55 személy gratulált Szabó Miklósnak, köztük családtagok, testvérei gyermekei, falubeliek, szomszédos települések lakói, faluból elszármazottak, de ismeretlen személyek is. A nem mindennapos lehetőség mámorelragadta a bagosiak parasztköltőjét. Felerősödtek benne az életpályája során többször is megnyilvánuló integrációs szándékok, elhalványultak a kudarcélmények. *Köszönet-nyilvánítás* című versében az elismert, felfedezett költő szerepében nyilvánult meg. A verset 1979 augusztusában írta.

*Tudatában vagyok,
hogy már észrevettek,
S az egész országban
engem ismertettek. (SzM: Vadgyümölcsök II. 247.)*

Feltehetően a tévébéli szereplésétől nem függetlenül jelent meg róla az *Ifjúmunkás* 1979. szeptember 2-ai számában egy ismertetés Tar Károly tollából. A bagosi kollektív gazdaság eredményeit, a várható termést, a faluban és környékén zajló munkálatokat és terveket ismertető újságíró kitért verseire, közösségi mintának tekintett önművelő tevékenységére. Megemlítette helytörténeti munkáját is, Major Miklós szilágynagyfalui földrajztanár helytörténetírói szerepvállalásához hasonlítva azt.

A korszakban, ahogy ezt Szabó Miklós esete is igazolja, a helyi és regionális kulturális vetélkedők, lokális kötöttségű ünnepi rendezvények, a sajtó híradásai, a tévé műsorai teret engedtek a népi költőknek. Ami azonban lehetséges volt ezeken a fórumokon, nem volt lehetséges az irodalmi életben. A népi alkotók iránti érdeklődés nem választható el a kor meghatározó ideológiai háttérétől. A velük szembeni nyitottság azonban nem volt teljesszerű.

Az intézményesült irodalmi élet megtalálta annak módját, hogy kizárja az önjelölt költőket, írókat, megvédi a maga határait. A román államszocializmusban az írók életkörülményeit, az írói intézményeket vizsgáló Ioana Macrea-Toma tanulmányának egyik következtetése arra vonatkozott, hogy – paradox módon – a korszak írójának „jelképes autonómiája nem a politikai és anyagi függőség ellenére, hanem éppen annak függvényében lehetséges” (Macrea-Toma 2011: 122). A romániai magyar irodalmi élet képviselőinek helyzete bizonyára eltéréseket mutat, de ahogy ez a kutatásból kiderült, ők is „élveztek” az írószövetséghez tartozás előnyeit. A helyi sikereket maga mögött tudó, de a szocializmus ideológiája által meghatározott irodalmi viszonyokat nem átlátó, az irodalmi életben nem jártas, a költészeti hagyományokat és a kortárs irányzatokat nem ismerő Szabó Miklósnak minimális esélye volt arra, hogy bekerüljön ebbe a társadalmi szerveződésbe. Az 1950-es években, illetve a 1960-as évek elején lett volna nagyobb esélye annak, hogy megjelenjenek versei az irodalmi élet fórumait jelentő lapokban, illetve antológiákban, írásainak tematikája – szegényes poétikai eszköztára mellett – azonban ezeket a potenciális lehetőségeket is minimalizálta. A romániai irodalmi nyilvánosság korabeli sajátosságait is vizsgáló Győrffy Gábor fogalmazza meg, hogy az irodalmi „termelést” tématervek határozták meg. „Az irodalom kizárólagos tematikája az ötvenes évek végén a reakció elleni harc, a párt vezető szerepének bemutatása, a munkásosztály harca az osztályidegen elemek ellen, a mezőgazdaság kollektivizálása, a nagy építkező telepek munkásainak hősiesség helytállása.” (Győrffy 2009: 93.) Szabó Miklós az 1950-es évek második felében ezzel szemben a kötelező beszolgáltatás nehézségeit, a magángazdálkodás örömeit és problémáit, az 1956-os magyarországi szabadságharc élményét szólaltatta meg. Korának összetett viszonyait nem átlátó, saját lehetőségeit felmérni nem tudó parasztköltő publikálási, integrálódási kísérleteit folyamatos kudarc kísérte. Annak ellenére, hogy rendszeres olvasója volt az *Utunk*nak, nem volt képes feltalálni magát a kortárs költészet világában. Ebben a világban valóban *betolakodónak* számított.

Első publikációs kísérlete 1956 májusához kötődött, amikor az *Utunk* szerkesztőségének elküldte *A Hűtlen Szóltatóhoz* című versét. Kezdeményezésére Sőni Pál irodalomtörténész, a lap akkori főszerkesztője levélben válaszolt. *Válasz* (1957) című versében Szabó Miklós szokatlan keménységgel reagált az elutasításra. A vers szövegéből arra lehet következtetni, hogy az irodalomtörténész más versstílus alkalmazását javasolta, poétikai ismereteinek bővítését ösztönözte. A megszólított elvetette ezeket a javaslatokat, határozottan kiállt saját stílusa mellett.

*A múltkor az Elvtárs
így figyelmeztetett:
Hogy más versstílusban
írjam verseimet.
De alig kezdtem el,
már rájöttem arra:
Hogy szegény Darvinnak
mégsem volt igaza.*

*Mert utóvégre is,
nem lehetek majom,
Mást utánozzak? Ez
ellen tiltakozom.
Én csak úgy írhatok,
hogy tudnom adatott,
S hogy születésemkor
ez belém oltatott.*

*Verstan, stilsztika,
s meg mi a fityfene,
Szabad gondoltunk
nagy kerékkötője.
Hisz úgy más hangszerén,
kellene játszanom,
Ezt én nem tehetem,
ezt nem vállalhatom.*

*Mi lenne, hogyha a
veréb kelepelne?
Gólya csiripelne, s
a kakukk fityülne?
Én nem adhatok mást,
csak ami én vagyok,
Tehát csak a magam
stílusán írhatok.*

*S akinek nem sérti
fülét, meghallgatja,
S kinek ez nem tetszik,
vár egy más, jobb dalra! (SzM: Vadgyümölcsök II. 20.)*

A versben megírt keményhangú válasz háttérében nem nehéz tetten érni Petőfi Sándor *A természet vadvirága* című költeményének hatását. A Petőfit példaképének tartó, költészetét jól ismerő Szabó Miklós számára olyan mintát jelenthetett az idézett alkotás, amelynek hangvételét, érveit kritikusával szemben fel tudta használni költészetének védelmében. Petőfi irodalmi kultusza, annak popularizált és vulgarizált társadalmi recepciója hivatkozási pontot jelentett a költői aspirációkat éltető 20. századi *betolakodó író* számára az irodalmi élet képviselőjével szembeni konfrontációjában.

Arra vonatkozóan, hogy versben megírt válaszát elküldte-e Sóni Pálnak, hagyatékában nem maradtak fenn adatok. A kezdeti kudarc azonban nem tántorította el attól, hogy tovább próbálkozzon versei megjelenítésével. Újságkivágásokat tartalmazó gyűjteményében – feltehetően az 1960-as évekből – megőrződött *Szerkesztői üzenetekben* írásairól fogalmazott meg véleményt a rovat vezetője.

„SZABÓ MIKLÓS, SZILÁGYBAGOS: – Versei alapján rigmus faragó, az emberek ügyét-baját szívében viselő férfinek nézzük. Beküldött verseiben vannak bölcs sorok. Bizonyára szívesen vennék, ha ünnepi alkalmakkor a kultúrotthonban elszavalná társainak verseit. Közlésre még nem érettek.”

Az *Utunk* fórumától eltávolított Szabó Miklós minden előzetes tiltakozása ellenére megpróbált kortárs költő lenni. Ezt igazolják *Az első ős hajszálról* (1961) című versének magyarázó sorai.

Ez az első versem, amit a mai stílus szerint írtam. Ti. az utóbbi időben a mai versírók túlnyomó része nagyon szeret ebben a stílusban írni. S azért most ezt az egyet én is megpróbáltam, lássuk, hogy tetszik? 1961. Január (SzM: Vadgyümölcsök II. 61.)

A vers az első ős hajszálával szembesülő férfi esetét ábrázolta. Feltehetően a hosszú sorokban és a prózai elemekben ismerte fel a „mai” stílust. Minden elfogultság nélkül kijelenthető, hogy a legmeghökkenőbb verse. A „veréb kelepelése.” Ez az írása jelzi a legérzékletesebben azt a távolságot, amely a saját versírási gyakorlata számára követendő példát jelentő irodal-

mi népiesség fogalmával jelzett költészet és a modern poétika között tátongott. Cs. Gyimesi Éva *Találkozás az egyszerűvel* című munkája alapján, nagyon leegyszerűsítve, kívánom láttatni a kétféle poétika közötti eltérést (Cs. Gyimesi 1978: 13–55). A 20. századi líra ismertetője a viszonylag egységes egészként észlelt világ szétesésének, a „minden egész eltörött” tapasztalatának kifejezése. A költők és a költészet elvesztette korábban megbecsült társadalmi szerepét. Diszkreditálódott a vátesz költőszerep. A szimbolizmus után a lírai beszédmód eltávolodott az empiriától, az érzelmi banalitásoktól, a szokványos közérthetőségtől. A rövid vers írása vált általánossá. A lírai költészetre a többértelműség, az autonóm, öntörvényű világ teremtése jellemző. A szerző megfogalmazásában „a vers önmagára irányuló közlés, amelynek nyelvében a (valóságra utaló) referenciális funkciónak a szigorúan költői, poétikai funkció alá kell rendelődnie. Ez azt jelenti, hogy a vers minden prózaiság gyökeres ellentéte: a valóság illúzióját keltő leíró és elbeszélő elemeket teljesen ki kell rekesztenie, és azt is, hogy a lírának minden más közléstől eltérő sajátos *logikája* van.” (Cs. Gyimesi 1978: 17.) A hagyományos líra konvenciókat szólaltatott meg, a modern költészet viszont szembe megy ezzel a gyakorlattal. A 20. században jelentkező, majd általánossá váló tárgyiasság ismérve a szenvtelen látásmód és kifejezés, a depoetizálás. A modern líra e sematikus ismertetése elégségesnek mutatkozik arra, hogy érzékeltesse a Szabó Miklós által is képviselt költészetet, – amely a hagyományos poétika imitálásán alapult – és a modern poétikai tendenciák közötti markáns különbséget. Az idegenségérzet, a világ szétesésének tapasztalata nem sajátja a vizsgált kéziratos vershagyatékknak. Versei közösségi felhasználása tetten érhető. Saját parasztköltői önmeghatározásának részét képezi a közösségi szerepvállalás, a közeleti problémák megszólaltatása. Költészete elsősorban alkalmi költészet. Versei közérthetőek, egyértelműek, társadalmi és kulturális konvenciókat szólaltatnak meg. Elsősorban epikus költészet. Alkotásai eseményeket, történéseket örökítettek meg. Szoros szálakkal kötődnek ahhoz a társadalmi valósághoz, amelyre irányulnak. Referenciális funkciójuk elsődleges. Gyakran banalitásokat, költészettől idegen témákat verselt meg. A lírai én és a vers írójának személye egybeesik. Versei hosszúak, terjedősek. Nyelvi világa eklektikus, készen kapott szövegpanelekből építkezik, kidolgozottsága tartalmi és formai szempontból egyaránt híján van a mesterségbeli tudásnak. Mindennek ellenére lokális és regionális ismertsége vetekedhetett a költészet hivatalos képviselőinek ismertségével, versei sokak számára az irodalmat jelenthették.

Szabó Miklós a sorozatos elutasítás hatására vélhetően felhagyott azzal, hogy az *Utunk* szerkesztőségét ostromolja, de szereplési sikereitől, a helyi értelmiség tagjainak ösztönzésétől bizonyára nem függetlenül, nem mondott le publikálási szándékáról. Erre utal az *Apollo 11.* című versének bejegyzése, amelyet az *Előre* szerkesztőségének küldött el Kulcsár János tanító a helyi tantestület támogatásával.

Holdrészállása és onnan szerencsés visszajövele s a három hős űrhajós tettének megörökítése, és annak világméretű hatására írtam: (Felszállás: 1969 Jul. 16. Leszállás 1969 Jul. 24.) Bagos 1969 Julius 25. Szabó Miklós.

Mint ahogy a vers bekezdésénél jeleztem, e verset az asztronauták visszatérése után közvetlen írtam, azaz Jul. 25.én. A verset megmutattam Kulcsár János helyb. tanítónak, aki rá három nappal beküldte az „Előre” Szerkesztőségbe közlés végett. De miután eltelt hat hét, és sem a verset nem közölték, sem válaszra se méltattak, én írtam egy tudakozó levelet a fenti Szerkesztőségbe, hogy ha már nem közölték a verset, legalább írják meg a véleményüket a versről. Így kaptam aztán választ rá Szept. 27.én (tehát két hónap múlva a beküldésre). A válasz rövid volt: „verse nem közölhető, mivel nem éri el a közölhetőség színvonalát”. (SzM: Vadgyümölcsök II. 122.)

Szabó Miklós Petőfi Sándor születésének 150. évfordulójára már 1970 januárjában megírta a maga köszöntőjét. Az évfordulóhoz közeledve, versét 1972. augusztus 23-án újra átdol-

gozta, kiegészítette, majd elküldte a „Budapesti Stúdióba”. 1972. szeptember 15-én kapott választ Budapestről: a vers nem érett meg a közlésre. Mielőtt ismét nekilátott volna a vers átdolgozásnak, kikérte Kulcsár János tanító véleményét, aki felhívta figyelmét túlságosan merész kijelentéseire. A Petőfi Sándort megszólító, a halála óta eltelt időszakról beszámoló versében finomította kijelentéseit a két világháborúról és annak következményeiről, nem kívánva felizgatni a költőt a nemzetet ért veszteségek felsorolásával, hadd álmodjon egy boldog országot. Gondolva, hogy a módosítások már megfelelő „lojalitást” tükröznek, ismét elküldte szerzeményét Budapestre. A levelére kapott válasz azonban változatlan maradt: „verse nem érett meg a közlésre”. A példaképnek tekintett költő évfordulójára csak kéziratos versének gyűjteményébe helyezésével emlékezhetett meg.

ÖSSZEGZÉS

Szabó Miklós nem csupán kiszolgálta a szűkebb közösségében adódó alkalmak versek iránti igényét, hanem számára ezek az alkalmak a megmutatkozás elsődleges fórumait jelentették. A szereplések sikerei felerősítették egy költői szerepértelmezés megerősödését. Az önmagát *parasztköltő*ként megnevező specialista esetében egyrészt vizsgáltam a személy irodalomról, költészetről, a költő társadalmi szerepéről kialakított véleményét, másrészt azt követtem nyomon, hogy a munkás- és parasztköltők számára viszonylagos nyilvánosságot teremtő totalitárius rendszerben milyen lehetőségei voltak a költőként történő elismerés vágyát éltető személynek. Addig, amíg a korszak ideológiája által meghatározott helyi és regionális kulturális rendezvények, a televíziós közvetítés, a sajtó híradásai megmutatkozási fórumot teremtettek számára, az irodalmi életbe történő integrációs kísérleteit sorozatos kudarc kísérte. Publikációs kísérleteinek kudarcai láthatóvá tették azokat a struktúrákat, amelyek a korszak egyes időszakaiban a személyes költői ambíciók megvalósításának kereteként szolgáltak.

SZAKIRODALOM

- Cs. Gyimesi Éva
1978 *Találkozás az egyszerűvel. Kísérletek mai líránk értelmezésére*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Dávidházi Péter
1998 *Per passivam resistantiam. Változatok hatalom és írás témájára*. Argumentum Kiadó, Budapest.
- Győrffy Gábor
2009 *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában. A romániai magyar nyilvánosság korlátozósa a kommunista diktatúra időszakában*. KOMP-PRESS Kiadó, Kolozsvár.
- Keszeg Anna
2011 *Gyöngyössi János. Szövegek és kontextusok*. (Ligatura.) Ráció Kiadó, Budapest.
- Keszeg Vilmos
2008 *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*. (Néprajz Egyetemi Jegyzetek, 3.) KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.
- Lyons, Martin
2001 *La culture littéraire des travailleurs. Autobiographies ouvrières szóköz dans l'Europe du XIXe siècle*. *Annales. Histoire, Sciences, Sociales* 56. (4–5) 927–946.

Macrea-Toma, Ioana

2011 Írói intézmények a román államszocializmusban. Ideológiai kiindulópontok és szakmai következmények. *Múltunk. Politikátörténeti folyóirat* 56. (1) 78–124.

Mouaci, Aude

2001 *Les poètes amateurs. Approche sociologique d'une conduite culturelle*. L'Harmattan, Paris.

SZABÓ MIKLÓS HIVATKOZOTT KÉZIRATAI

Vadgyümölcsök I–II. (Kéziratok verskötetek. Lelőhelye: a Szabó család irattára, Szilágybagos)

Önéletrajz, azaz *Személyemmel Kapcsolatos száraz adatok* (1974) (7 oldalas önéletrajzi írás. Lelőhelye: a Szabó család irattára, Szilágybagos)

INTERPRETAREA ROLULUI DE POET ȘI ÎNCERCĂRILE DE INTEGRAREA LITERARĂ ÎN PERIOADA SOCIALISTĂ. CAZUL LUI MIKLÓS SZABÓ (1907–1982)

Lucrarea urmărește specificitatea interpretării rolului de poet în viața lui Miklós Szabó, cel care satisfacea necesitățile regionale legate de poezie, pe de altă parte explorează posibilitățile publicității oferite poezilor țărani sau muncitori de către sistemul politic totalitar. Deși evenimentele culturale locale și regionale, televiziunea, presa subordonată ideologiei vremii i-au oferit lui Miklós Szabó un forum al publicității, încercările sale de integrare în viața literară au eșuat în mod repetat. Eșecurile lui legate de publicare au scos la iveală acele structuri, care în unele perioade ale regimului respectiv au servit drept cadre al realizării ambițiilor poetice personale.

SPECIFIC INTERPRETATION OF THE ROLE OF A POET AND ATTEMPTS OF INTEGRATION IN THE LITERARY WORLD DURING THE COMMUNIST ERA REGARDING MIKLÓS SZABÓ'S WORK (1907–1982)

The essay's aim is to study the characteristics of a role as a poet in the life of Miklós Szabó, a poet satisfying the local regional community; on the other hand to explore the arising opportunities for worker or peasant poets in the totalitarian political system providing them relative publicity. Though the local and regional cultural programmes determined by the ideology of the communist era, the television broadcasts, the local newspapers gave opportunity to Miklós Szabó to publish and be shown in public, his attempts to get integrated in the world of literature proved to be an abortion. Those failures revealed the characteristics of the political structures of the communist era that ensured the frames of a personal political ambition of a poet to be fulfilled.